

HOE VERGING HET ONS NA MODERN NEDERLAND?

In de loop van de jaren negentig van de twintigste eeuw kreeg het Nederlandse modernisme van de jaren ervoor een negatieve betekenis. De kritiek richtte zich op de eenzijdige morele bedoelingen en vrijblijvende consequenties, het beruchte 'onderwijzersmodernisme'. Ruim een kwart eeuw later is veel van dit Nederlandse modernisme afgebroken, verbouwd, overgeschilderd, opgeruimd, in depots opgeborgen en vergeten. Maar het Nederlandse modernisme is toe aan een kritische herwaardering, als instrument voor zelfreflectie, in het licht van Dutch Design en wat daarop volgde.

Met een teruggetreden overheid is het aangezicht en de presentatie van ons land vanaf de jaren negentig verbrokken. De vormgeving, van belastingformulier tot hogesnelheidstrein, is middelmatig en in sociaal en cultureel opzicht onduidelijk en onbelangrijk. Toch wordt het Nederlandse ontwerp beschouwd als een belangrijk onderscheidend exportproduct, niet in de laatste plaats door de verschillende overheden, van de minister van OCW tot wethouders en diplomatieke posten. Design staat symbool voor de vermeende innovatieve mentaliteit van ons land. Maar hoe staan we ervoor, in het licht van de verdiensten van Modern Nederland? Want de pleitbezorgers van het modernisme mogen dan een paternalistische houding hebben gehad, de vormgeving was in die periode in Nederland uiterst zichtbaar en van groot maatschappelijk belang. Twee kwaliteiten, waarvan veel hedendaagse ontwerpers denken dat ze het eerste zijn en niets liever dan het tweede willen.

EN WAT GEBEURDE ER MET DE STIJL?

In de jaren na 1989 als de overheid allerlei diensten en bedrijven privatiseert, wordt De Stijl steeds nadrukkelijker ingezet als *corporate identity* van Nederland; postzegels met Mondriaan, afbeeldingen van het Rietveld Schröderhuis in ons paspoort en een trein in De Stijlkleuren die tussen Nederland en Duitsland reed. In dat proces lijkt de honderdjarige De Stijlviering *Mondriaan to Dutch Design* van een jaar geleden het sluitstuk. Als laatste zetje om de goegemeente te doen geloven dat onze volksaard al een eeuw innovatief en vooruitstrevend is, verbond men de historische avant-garde met Dutch Design. Met zijn licht behaagzieke zucht naar romantiek en ambachtelijke knusheid is Dutch Design echter zo'n beetje het tegenovergestelde van wat De Stijl ooit voor ogen stond. Dit alles had als resultaat dat we onszelf tevreden cultuurgenoten van De

Stijl kunnen wanen, in een jaar dat ons wijsmaakte dat we vooruitstrevend zijn en dat ons moderne DNA van Amersfoort tot Winterswijk te vinden is. De uitzonderlijke en radicale kunst van De Stijl functioneert de laatste jaren voluit als verbeelding van ons land, nu het ontdaan is van elk spoor van een tegendraads avant-garde karakter. Om succesvol te zijn is De Stijl tandeloos en ongevaarlijk gemaakt en zijn de uitingen ervan nog slechts een decoratief toonbeeld van culturele correctheid. Het abstracte eindpunt van De Stijl wordt op die manier maar wat graag verbonden met een onveranderlijke nationale identiteit die Nederland met zijn autochtone lelieblanke bevolking uit de jaren vijftig en zestig als referentiepunt heeft. Ja, in dat opzicht was het designthema van Mondriaan tot Dutch Design goed gekozen. Want misschien nog wel meer dan De Stijl wordt Dutch Design gepromoot als een typisch voortbrengsel van de Nederlandse volksaard. Geen stilistische eenheid zoals de Scandinavische vormgeving, maar een mentaliteit, voortkomend uit onze polderachtige drang tot samenwerking en waar nodig bijgespijkerd gedurende een inburgeringscursus op de Design Academy Eindhoven.

HOE STAAN WE ER NU VOOR?

De overheid bepaalt ook nu weer de ontwerpagenda, niet door middel van de vormgeving van overheidsbedrijven en opdrachten, maar door subsidieprogramma's en thema's gericht op individuele ontwerpers. Het is een subsidiemethode die afgeleid is van de beeldende kunst, met inmiddels vergelijkbare ambities, netwerken en culturele codes. Dit Dutch Design is niet zozeer een voortzetting van Modern Nederland maar manifesteert zich als erfgenaam van de cultureel geëmancipeerde vrije vormgeving uit de jaren zestig, zeventig en tachtig. De studiobeweging en de vrije vormgeving claimden toen een functie als artistiek laboratorium, die het aanvankelijk zeker bezat, maar in de praktijk ook uitmondde in een naar binnen gekeerde coterie. Dutch Design en diens erfgenamen zien hun succes nu steeds vaker geconsumeerd in een gesloten circuit van designfestivals, museumtentoonstellingen en afstudeerpresentaties. Het probleem is dat de ontwerpen die daar worden getoond niet langer specimen van levenskrachtige experimenten zijn, maar op maat gemaakte illustraties voor de paneldiscussies van designfestivals, de vitrines van musea en de standaardpodia van kunstacademies. De publieke belangstelling voor dergelijke presentaties is groot. Er is helaas ook een recht evenredig verband tussen de media-belangstelling van de aanwezige hoogwaardigheidsbekleders en de vrijblijvende symboliek van veel wereldverbeterende

laboratoriumprojecten. Elke keer als de notabelen van het designdorp het lint doorknippen of de prijs uitreiken, wordt het aangesneden probleem juist een beetje verder afgedekt in plaats van tot een oplossing gebracht.

EN HOE MOETEN WE VERDER?

In het dagelijks leven is de bejubelde auteursvormgeving ten opzichte van Modern Nederland, ondanks de vermeende grote bekendheid, helaas onzichtbaar geworden. Het wordt niet langer maatschappelijk maar symbolisch ingezet door de overheid en het mist de activistische, politieke lading van de vormgeving uit de jaren zestig en zeventig. Veel jonge ontwerpers voelen het gebrek aan maatschappelijke relevantie en streven in hun projecten een vorm van engagement na. Een beetje bitter is dat wel, want ze zijn opgevoed met een ontwerpopvatting die verantwoordelijk is voor het probleem dat zij nu zelf proberen te herstellen. Voor velen moet de situatie een tantaluskwelling zijn, want ze zijn met een onmachtig instrumentarium veroordeeld tot een bestaan in een *bubbel* waarin bewustwording het hoogst bereikbare lijkt. Wat Modern Nederland betreft past ons geen nostalgie, het is lastig van de geschiedenis te leren en ook het breed gedeelde streven naar moderniteit is gebonden aan die periode na de wederopbouw. Modern Nederland stelt ons wel in staat de rol en de mogelijkheden van design en designers kritisch te vergelijken. Hedendaagse en toekomstige claims op de innovatieve positie van design kunnen aan de hand van Modern Nederland opnieuw in ogenschouw genomen worden. We kunnen een voorbeeld nemen aan de krachtige infrastructuur die toen van design een idealistisch instrument maakte en ontwerpers de onbedwingbare neiging gaf om 'mee te doen', zoals Rem Koolhaas dat zegt. De tentoonstelling Modern Nederland leert ons in ieder geval dat die structuur versterking behoeft en moet voorzien in hernieuwde kritische posities bij de overheid, op scholen, in musea en in de journalistiek.

Design Museum Den Bosch
Timo de Rijk

Modern Nederland 1963-1989
23.03-18.08.2019